

Nadzor proizvodnje sjemena povrtnog bilja

Problem proizvodnje sjemena povrtnog bilja već se odavna tretira u našoj praksi, ali još do danas to nije potpuno riješeno. U procesu proizvodnje osnovnu ulogu ima nadzor ili kontrola, ili kako kaže čl. 8. Zakona o prometu sjemenske robe, da se proizvodnja nalazi pod stručnim nadzorom naučno-istraživačke ustanove. Međutim, prije samog izlaganja o nadzoru treba se osvrnuti na jedan nedostatak, odnosno na pomanjkanje još jednog propisa ili pak zakona, koji mora popuniti jednu prazninu, kako bi Zakon o prometu sjemenske robe imao svoju potpunu svrhu. Taj je zakon nešto nagovijestio, a dapače i propisao nadzor, a dalje nije ništa razrađeno o nadzoru i tko ga obavlja. To je zakon ili propis o proizvodnji sjemenske robe i on je neminovno potreban, jer pored toga, što bi on regulirao, daje potpunu garanciju i sigurnost nadzora za vrijeme procesa proizvodnje. Ako danas taj propis ne postoji, a postoji zakon o prometu, koji nije sve regulirao, onda je možda u krajnju ruku i izlišno vršiti nadzor nižih reprodukcija proizvodnje sjemena povrtnog bilja (I. i II. reprodukcija) jer se uvijek može izigrati dosadašnji, t. zv. nadzor ili nalazi stručnjaka za vrijeme vegetacije u doba aprobacije.

Po spomenutom zakonu o prometu sjemenskom robom sva sjemenska roba, koja se stavlja u promet, mora pored ostalog imati i uvjerenje ovlaštene naučno-istraživačke ustanove, da je proizvodnja bila pod nadzorom te ustanove. Međutim, dosada je obavljena aprobacija, t. j. jedan ili dva pregleda za vrijeme vegetacije i dale su se stručne upute za daljnji rad, ali završnu fazu proizvodnje radio je sam proizvođač. Budući da se proizvodnja sjemenske robe smatra i u daljnjem procesu, a ne samo za vrijeme vegetacije, t. j. žetva, vršidba i manipulacija, onda je možda i iluzorna klauzula, da se proizvodnja nalazila pod nadzorom naučno-istraživačke ustanove. Prema tome pojam »pod stručnim nadzorom« ne proteže se samo na nadzor na polju, već i na nadzor i u samoj doradi sjemena poslije vegetacije, jer je to još uvijek proces proizvodnje, dok konačno jedno sjeme ne dobije svoj zakonski atest, koji to sjeme čini sjemenskom robom.

No sada se postavlja pitanje, da li naše naučno-istraživačke ustanove mogu obavljati takav nadzor. Mišljenja sam, da nadzor za vrijeme vegetacije mogu uspješno obavljati, dok nadzor kod žetve, vršidbe i dorade vrlo teško. Dosadašnja aprobacija ili povremeni nadzor za vrijeme vegetacije nije bilo ništa drugo, već obično, tako rekavši, vještačenje ili konstatacija, da je toga i toga dana usjev pregledan, da je takav i takav, te i te sorte i da bi mogao dati takvo i takvo sjeme. Znači, dosadašnji način nadzora nije bio ništa drugo, već samo

konstatacija činjeničnog stanja usjeva u određeno vrijeme vegetacije. Onu završnu i najodlučujuću fazu proizvodnje, t. j. samu doradu sjemena, obavljao je sam proizvođač i onda je potpuno jasno, da je dolazilo do raznih propusta u proizvodnji, i to bilo svijesno ili nesvijesno. Prema tome, kad se ne može izvršavati nadzor do kraja, onda treba to nekako drugačije regulirati, a to je moguće samo propisom o proizvodnji, koji bi regulirao tko može proizvoditi i dokle seže odgovornost onoga, koji proizvodi i onoga, koji vrši nadzor. Rješenje, koje će regulirati samu proizvodnju, nadopunjuje i zakon o prometu, jer kad to nemamo, onda je i sav dosadašnji rad aprobacije i nepotreban, jer se sve može vrlo lako izigravati.

Dosadašnja aprobacija ili izlučivanje usjeva povrtnog bilja bilo je momentano snimanje situacije na terenu uz pretpostavku, da će proizvođač obaviti sve dalje mjere, koje garantiraju, da će se od izlučenog usjeva dobiti kvalitetno sjeme. Međutim, nadzor je više manje stalno provjeravanje i kontrola procesa proizvodnje do završne faze. Iz ovog, kao i iz iznijetog, može se izvući samo jedan zaključak, a to je, da mora postojati nadzor, a ne aprobacija, budući da je nadzor viša i kvalitetnija forma rada u sjemenarstvu.

S obzirom na nadzor, moramo prema sadašnjoj situaciji u proizvodnji povrtnog sjemena razlikovati dvoje:

a) nadzor nad proizvodnjom onog sjemena, za koje je dao zavod ili naučna ustanova izvorno (početno) sjeme, t. j. sortno sjeme pod oznakom »original«.

b) nadzor nad proizvodnjom onog sjemena, za čiji se izvorni materijal ne zna točno porijeklo ili je dobiven iz uvoza, a ne zna se stupanj reprodukcije.

a) Nadzor nad proizvodnjom kad izvorni sjemenski materijal potječe od zavoda

U zavodima proizvedeno izvorno sjeme ili original daje se preko organizacija ili poduzeća, koja ugovaraju proizvodnju za široku potrošnju, za proizvodnju kod proizvođača (polj. dobara, ekonomija i združnih organizacija) koji ispunjavaju uvjete, da mogu proizvoditi sortno sjeme.

Budući da zavodu, koji je dao izvorno sjeme, ne smije biti svejedno, gdje će to sjeme biti u daljoj reprodukciji, zavod bira proizvođača i bez zavoda sjeme ne može ići u dalju reprodukciju. Za takvu reprodukciju zavod propisuje proizvođaču svu agrotehniku i ostalo sa ciljem, da proizvedeno sjeme bude najbolje. U ovom slučaju zavod obavlja stručni nadzor nad proizvodnjom onoliko puta, koliko smatra za potrebno, odnosno onoliko puta, koliko se ugovorom utanači sa zainteresiranom organizacijom ili poduzećem, koje ima interesa za to sjeme. Osim nadzora za vrijeme vegetacije, zavod obavlja i nadzor prilikom završne faze proizvodnje, t. j. kod žetve, vršidbe i manipulacije do samog plombiranja i otpreme.

Nadzor za vrijeme vegetacije zavod može mnogo lakše provoditi negoli nadzor kod završne faze proizvodnje. Taj nadzor ne će moći uspješno obavljati zavodi sa sadašnjim svojim stručnim kapacitetom, već će se morati povezati i s ostalim stručnjacima u drugim zavodima, poljoprivrednim stanicama ili organizacijama. Sve to, kao i samu tehniku nadzora, zavod ugovorom fiksira sa zainteresiranim organizacijama ili poduzećima.

Pored toga što zavod u ovakvim slučajevima mora izraditi pismena uputstva za cijeli proces proizvodnje sjemena I. reprodukcije i same provjere tehničke i stručne sposobnosti proizvođača ugovorno se mora utvrditi još i drugo, što je odlučujuće za proizvodnju. Tako na pr. treba se obaviti kontrola pripreme i izbora tla s obzirom na sve uvjete proizvodnje, eventualno i prisustvovanje kod sjetve ili pak kontrola iste, kontrola za vrijeme vegetacije u cilju provjere poduzetih propisanih agrotehničkih mjera, kontrola za vrijeme stadija razvitka glavnica, ploda, korijena, mahuna, lista i dr. što karakterizira jednu sortu, pa konačno i samu žetvu, vršidbu i daljnju manipulaciju do plombranja. Kod dvogodišnjeg povrća treba obaviti i nadzor kako se spremaju sjemenjaci, kako su prezimili i konačno, kako će se posaditi, te nadzor i za same vegetacije u drugoj godini.

Samo ovakvim nadzorom jedan zavod ili naučno-istraživačka ustanova može potpuno udovoljiti zakonskom propisu čl. 8. Zakona o prometu sjemenske robe i konačno dati potvrdu, da je proizvodnja bila pod nadzorom i da zaista odgovara deklaraciji, koja je na atestu. To je zasada jedini način budući da ne postoji zakon ili propis, koji bi regulirao tko može biti proizvođač sjemenske robe. Taj bi propis morao i regulirati prava, dužnosti, a i odgovornost u slučaju, da proizvedeno sjeme ne odgovara onome što se deklarira.

Kod ovoga nadzora, kad izvorno sjeme potječe od zavoda, zna se točno dokle seže čija odgovornost, dok naprotiv kod drugog načina nadzora to se točno ne zna.

b) Nadzor nad proizvodnjom kad izvorno sjeme ne potječe od zavoda ili naučno-istraživačke ustanove

Ovakav nadzor bit će po opsegu proizvodnje mnogo veći, jer danas još uvijek imamo u proizvodnji povrtnog sjemena velik dio takve proizvodnje, za čije izvorno sjeme ne znamo točno odakle potječe ili pak znamo samo, da je iz uvoza. Tu u većini slučajeva ne znamo i koja je to reprodukcija, pa se onda često događa, da dolazi vrlo brzo do izrođivanja. Najljepši nam je za to primjer uvezenog graha mahunara »Cherokee Wax« iz Amerike, koji se već treće godine u umnažanju potpuno izrodio.

No pošto i takva proizvodnja mora biti po zakonu pod nadzorom, potrebno je i tu bar približe uglaviti sam nadzor. Nadzor takve proizvodnje morat će se obavljati još dosta dugo, jer naši zavodi nisu još iz opravdanih razloga u mogućnosti, da opskrbe praksu izvornim kvalitetnim sjemenskim materijalom, koji bi svake određene godine, već

prema stupnju reprodukcije i faktoru umnažanja, ulazio u proizvodnju i nadomjestio postojeći izvorni sjemenski materijal.

Ovaj vid nadzora u biti se ne razlikuje puno od prije opisanog. Tu se mora za vrijeme vegetacije na osnovu višekratnih pregleda okarakterizirati i ocijeniti sortnost i vrijednost usjeva, odnosno sorte. Poduzeće ili organizacije, koje ugovaraju ovakvu proizvodnju, biraju sami proizvođače, ali opet one, koji imaju za to sve uvjete i prijavljuju zavodima ili ustanovama takve usjeve uz svu potrebnu dokumentaciju, a naročito porijeklo i stupanj reprodukcije. Za taj nadzor ugovorom se sve pobliže utanači, t. j. kako i kada, te koliko će se puta obavljati nadzor. Ako se ugovori nadzor samo za vrijeme vegetacije, onda treba znati, da u tom slučaju zavod može samo snositi odgovornost do onog procesa proizvodnje, do kojeg je obavljao nadzor. Za daljnji proces, t. j. za doradu sjemena u ovom slučaju snosi odgovornost proizvođač ili proizvodne organizacije.

Prema tome, zasada, dok još ne postoji zakon ni propis o proizvodnji sjemenske robe, osnovnu ulogu imaju međusobno načinjeni ugovorni odnosi, gdje je sve detaljno fiksirano od same agrotehnike proizvodnje do završne faze, te plaćanje i sama odgovornost za proizvedeno sjeme. Ugovornim odnosima zna se točno, gdje je kome mjesto i dokle seže nečija odgovornost, t. j. ugovorima se utvrđuje mjesto zavoda, organizacija, poduzeća i samih proizvođača i onda ne može biti nejasnoća i komplikacija u slučaju sporova, koji baš danas često izbijaju.

Nesređeno stanje proizvodnje povrtnog sjemena ukazuje, da je već vrijeme, ne čekajući propise o proizvodnji, da se nekako regulira proizvodnja. Mnogi još ne shvaćaju da dosadašnja aprobacija nije kvalitetna forma u povrtnom sjemenarstvu, već da treba krenuti drugim putem, koji će zaista pružiti garanciju da je proizvedeno sjeme kvalitetno i da odgovara certifikatu, koji ga prati. Proizvođači trebaju jednom biti na čistu, da i oni snose velik dio odgovornosti za proizvodnju i to ne samo za vrijeme vegetacije, već i u samoj završnoj fazi (žetva, vršidba i manipulacija).

Na posljednjem sastanku naučno-istraživačkih ustanova, koji je održan u ožujku u Smederevskoj Palanci dogovorena je jedinstvena metodika proizvodnje sjemena u zavodima, kao i tehnika i metodika nadzora. Ovo, što je ovdje izneseno o nadzoru, prihvaćeno je i na tom sastanku i tako će se isti provoditi. U zavodima i pod strogom kontrolom zavoda proizvodi se izvorno sjeme do originala, a daljnje reprodukcije (I. i II.) mogu proizvoditi svi proizvođači, koji ispunjavaju uvjete, da mogu biti proizvođači sjemenske robe. Budući, da još danas ne postoji nigdje propis, koji bi te uvjete postavljao, ti se uvjeti moraju uglaviti ugovorima o proizvodnji između zainteresiranih poduzeća ili organizacija za sjeme I. ili II. reprodukcije koje oni stavljaju u široku potrošnju, odnosno koje prodaju za sjetvu u cilju proizvodnje kvalitetnog konzumnog povrća.